

www.ketab.ir

فهرست نویسی پیش از انتشار

کیانی، مجید، ۱۳۲۰-
ردیف میرزا عبدالله برای سنتور / مجید کیانی؛ آوانگاری شهاب منشا. - تهران:
مؤسسه فرهنگی-هنری ماهور، ۱۳۸۴.
۳۵۰ ص.: پارتیسیون.
شابک ۹۶۴-۸۷۷۲-۰۰-۲
ISBN 964-8772-00-2
فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.
۱. سنتور -- پارتیسیون. ۲. سنتور -- آموزش. ۳. میرزا عبدالله، ۱۲۶۰-۱۳۷۷ ق.
۴. موسیقی ایرانی -- دستگاهها -- ردیف -- پارتیسیون. الف. منشا، شهاب. ب. عنوان.
۷۸۹/۷۴ MT ۶۵۴/س ۹ ک ۹۳
کتابخانه ملی ایران
۳۱۹۰۲-۸۳ م

ردیف میرزا عبدالله برای سنتور

براساس اجرای مجید کیانی

آوانگاری

شهاب مینا



مؤسسه‌ی فرهنگی-هنری ماهور

تهران ۱۳۸۴



مؤسسه‌ی فرهنگی - هنری ماهور

تهران، خیابان حقوقی، شماره‌ی ۱۱۰، کدپستی ۱۶۱۱۹

صندوق پستی ۴۷۷-۱۹۵۷۵ تلفن: ۵-۷۶۴۶۰۰۴-۷۵۰۲۴۰۰ فکس: ۷۵۰۶۵۵۳

<http://www.mahoor.ir>

email: info@mahoor.ir

ردیف میرزا عبدالله برای سنتور

براساس اجرای مجید کیانی

آوانگاری شهاب مینا
گرافیک آرلین وارطانیان
نت‌نویسی کامپیوتری سیما فریدونی
نیما فریدونی
حروف‌نگاری حمید قربان‌جو
چاپ اول ۱۳۸۴
تعداد ۳۳۰۰ جلد
لیتوگرافی باران
صحافی معین

چاپ مرکز چاپ و انتشارات مؤسسه‌ی عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی

© حق چاپ محفوظ است.

شابک ۹۶۴-۸۷۷۲-۰۰-۲ ISBN 964-8772-00-2

مرکز پخش

موسیقی عارف، تلفن: ۳۹۰۰۷۳۹

قیمت ۷۵۰۰۰ ریال

مجید کیانی

ردیف سنتور ابوالحسن صبا، قطعات علینقی وزیری و روح‌الله خالقی را طی چهار سال در هنرستان آزاد موسیقی ملی فراگرفت. سپس در دانشکده‌ی هنرهای زیبای دانشگاه تهران، قسمتی از ردیف میرزا عبدالله را نزد داریوش صفوت و نورعلی برومند آموخت و برای مدت چهار سال دیگر نزد برومند بقیه‌ی ردیف میرزا عبدالله و همچنین شیوه‌ی سنتورنوازی حبیب سماعی را فراگرفت. پس از آن، مدت دو سال نزد عبدالله دوامی، برای آموختن ردیف آوازی و همچنین چگونگی اجرای موسیقی ایرانی تحصیل نمود. همچنین برای آشنایی با موسیقی غیرایرانی و روش تحقیق، مدت سه سال در دانشگاه سوربن پاریس، بخش موسیقی‌شناسی نزد ادیت وبر و تران وانکه تحصیل نمود. مجید کیانی در سال ۱۳۵۸ به ایران بازگشت و به تحقیق در زمینه‌ی موسیقی ایرانی مشغول شد که ثمره‌ی آن تألیف کتاب "هفت دستگاه موسیقی ایران" و آلبوم "هفت دستگاه موسیقی ایران - ردیف میرزا عبدالله" (تنظیم برای سنتور، دارای لوح سپاس، نوار برگزیده‌ی سال) و همچنین آثار پژوهشی دیگر مانند "ضرب‌های حبیب‌سماعی"، "گذری در شیوه‌ی سنتورنوازی حبیب‌سماعی"، "آثار حبیب‌سماعی"، "شناخت موسیقی: ۱. نوا، نگرشی بر غم در موسیقی ایرانی ۲. سیدحسین طاهرزاده ۳. حبیب سماعی (دارای لوح کتاب برگزیده پژوهش فرهنگی سال از سوی ریاست جمهوری اسلامی ایران)، "بررسی سه شیوه هنر تکنوازی" (کتاب و نوار)، "آموزش سنتور - روش ردیف‌نوازی" (کتاب و نوار)، کتاب "مبانی نظری موسیقی ایران" (شرح تداوم موسیقی نظری قدیم ایران تا امروز) و نیز آثار اجرایی نظیر "خسروانی" و "ترجیع‌بند" می‌باشد. از جمله فعالیت‌های آموزشی و اجرایی ایشان می‌توان به مدیریت گروه موسیقی دانشکده‌ی هنرهای زیبای دانشگاه تهران (۷۹-۱۳۷۳)، تدریس درس ردیف موسیقی ایرانی در دانشگاه تهران (به مدت ۲۲ سال)، مدیریت مرکز حفظ و پژوهش موسیقی ایرانی و ریاست گروه موسیقی فرهنگستان هنر اشاره نمود.^۱

1. www.majidkiani.com

۱. مأخوذ از:

2. www.sarvsetah.com

اجرای هفت دستگاه موسیقی ایران، ردیف میرزا عبدالله که براساس روایت نورعلی برومند صورت گرفته است، اکنون در این کتاب به صورت آوانگاری که بتواند تا اندازه‌ای شیوهی مضارب‌گذاری و نغمات اجرا شده را نشان دهد، به چاپ می‌رسد.

نورعلی برومند مدت دوازده سال نیز از مکتب حبیب‌سماعی شیوهی سنتورنوازی را فرا گرفت و این بدان پایه بود که می‌توانست ردیف میرزا عبدالله را به گونه‌ای درست و گیرا با سنتور اجرا کند، بی‌آنکه خدشه‌ای بر فضا و اصالت سنتور وارد آید؛ مضارب‌ها شمرده و دقیق و آهنگ‌ها روشن و با معیارها و اندازه‌های موسیقی ردیف و اجرای سنتور کاملاً همسان و هم‌آوا بود.

نگارنده که خود سال‌ها، در محضر استاد برومند، ردیف میرزا عبدالله و شیوهی سنتورنوازی پیشینیان را با روش شفاهی و سنتی آن آموخته است، در اجرای آن کوشیده است که آن را به گونه‌ای هرچند با کاستی‌های فراوان، به دوستداران موسیقی ایرانی ارائه دهد.

ردیف دستگاه‌های موسیقی ایران در واقع روایت آقاعلی‌اکبر فراهانی است که آقاغلامحسین شاگرد برجسته‌ی او آن را فرا گرفته، سپس معلومات گرانبهای خود را به عموزاده‌هایش، میرزا عبدالله و آقاحسینقلی، آموخته است.

اجرا و ضبط ردیف:

الف - دستگاه‌ها و آوازها براساس تناسب و خوش‌آهنگی نسبت به یکدیگر: شور، سه‌گاه، چهارگاه، ماهور، همایون، راست‌پنجگاه و نوا به ترتیب از شماره ۱-۵ در نوار و از شماره ۱-۴ در سی‌دی که همین ترتیب نیز در آوانگاری رعایت شده است، ضبط شده است.

ب - کوک سنتور و نسبت فواصل آن^۱ براساس پرده‌های اصلی گام صفی‌الدین و پرده‌های مجنب فرس و وسطی زلزل حقیقی که منطبق بر نغمات پانزده‌گانه ردیف و اجرای استادان گذشته است، تنظیم شده است.^۲

ج - هرچند ردیف تابع سنت و انگاره‌های شکل گرفته است و همراه قواعد و دستورهای دقیق به اجرا درمی‌آید، اما باز هم نمی‌توان خط معین و مشخص برای آن تعیین کرد؛ هر اجرا با اجرای دیگر متفاوت است. این تفاوت در نوانس، ویراتو، ریتم، مترو، تمپو و گاهی در ملودی است که مدام به تکرار، قرینه‌سازی و جابجایی واژه‌ها و جمله‌های پیشین گرایش دارد تا جایی که حتا گوشه‌ای به گوشه‌ای دیگر تغییر مکان می‌دهد و گاهی حذف یا افزون می‌گردد.

۱. نسبت فواصل ردیف اجرا شده براساس سه نوع فاصله (بقیه، مجنب و طنینی) است:

۱) نیم پرده کوچک (بقیه) معادل ۲۲/۶۳ ساوار

۲) سه ربع پرده (مجنّب) در دو معیار ۳۶-۳۷/۷۹ ساوار

۳) پرده بزرگ (طنینی) در دو معیار ۵۱/۱۵-۵۲/۹۴ ساوار

۲. نگاه کنید به هفت دستگاه موسیقی ایران - بخش دوم (فواصل) نگارش مجید کیانی.

ضبط تمامی تغییرات در یک اجرا مسلماً امکان‌ناپذیر است؛ به‌ویژه که چون هر اجرا در شرایط زمان و مکان خاص خود به‌وجود می‌آید، شنیدن و بررسی آن نیز در شرایط مناسب امکان‌پذیر است.

د- هرچند برای شنیدن هم مانند اجرا، هنگامی را نمی‌توان تعیین و مشخص کرد - و هر دستگاه یا آواز را می‌توان در تمامی اوقات روز یا شب، در فصل‌های مختلف سال شنید - اما چنین به نظر می‌رسد که شنیدن هر دستگاه با زمان، مکان و حال شنونده تناسبی دارد و تا اندازه‌ای به حدس می‌توان دریافت که هنگام "شور" آغاز شب است و آوازهای آن ادامه راه^۱ و این آغاز هستی یا آفرینش است؛ تلاش است؛ جستجو است و طلب.

"سه‌گاه" سپیده‌دم است؛ پایان شب و آغاز روشنایی یا آغاز زندگی انسان، آن‌هم عشق است.

"چهارگاه" برآمدن آفتاب، سرآغاز زندگی، تابش نور دیدن و شناختن، معرفت است.

"ماهور" آغاز روز، آغاز زندگی، شور و جوانی، غرور و توانگری، بی‌نیازی، استغناء است.

"همایون" ادامه روز، تداوم زندگی، اتحاد عشق، عاشق و معشوق؛ توحید است.

"راست‌پنجگاه" پایان روز است؛ فروشدن خورشید و خزان زندگی، سرگشتگی و حیرت است.

"توا" سرانجام نیایش زندگی و انسان است؛ سرانجام روشنایی روز که به تاریکی و نیستی می‌رسد؛ فقر و فنا است؛ نوید شبی تازه را می‌دهد که سرانجام تولدی است تازه و آن "شور" است.

تعداد و زمان گوشه‌ها

تعداد آهنگ‌های اجرا شده در هفت دستگاه ۲۵۹ گوشه است که ۱۸ گوشه آن از ضربی‌های دستگاه‌ها است و برخی نیز مشترک و تکراری است مانند نغمه، بسته‌نگار، حزین و...

بعضی از گوشه‌ها مانند زیرکش سلمک، بیات راجه اصفهان، منصوری، شکسته ماهور، هریک دارای سه قسمت‌اند و همچنین بعضی دیگر از گوشه‌ها مانند رضوی، دارای درآمد، کرشمه و تحریراند و یا مانند دلکش شامل درآمد، شعر و فروداند. همچنین بعضی از ضربی‌ها دارای قسمت‌های گوناگون‌اند؛ از آن جمله رنگ شهرآشوب است که از دوازده قسمت و گاهی قسمتی از آن‌هم مانند قسمت نهم (شهناز)، از سه قسمت تشکیل شده است که همه در یک، قسمت (گوشه)، به نام "شهرآشوب شور" آمده است. مدت گوشه‌های اجرا شده در تمام دستگاه‌ها و آوازها، ۴ ساعت و ۱۵ دقیقه است. حدود یک‌سوم گوشه‌ها زمانی بیش از یک دقیقه دارند و دوسوم دیگر، زمانی بین ۲۰ الی ۵۰ ثانیه را دربر گرفته‌اند؛ به ندرت گوشه‌هایی مانند رضوی، چهارپاره ابو عطا یا گیلکی از دو دقیقه تجاوز کرده‌اند؛ درحالی‌که گوشه‌هایی مانند دوگاه، راوندی، اصفهانک و مغلوب، زمانی بین ۱۲ الی ۱۵ ثانیه دارند و اگر زمان فرود بعضی از گوشه‌ها مانند بال کبوتران و دناسری را هم به حساب نیاوریم، زمان اجرای آنها همانند گوشه‌های محیر و کرشمه راک کمتر از ۱۲ ثانیه خواهد بود.

آوانگاری نغمات موسیقی ردیف

بدیهی است که موسیقی ردیف، تنها از نغمات مختلف تشکیل نشده است که بتوان آنها را به آسانی به نت درآورد و آنها را به اصطلاح ثبت نمود؛ زیرا دو موضوع مهم همچنانکه در همه هنرها مشاهده می‌شود وجود دارد که گفتنی و نوشتنی نیست. در موسیقی ردیف یکی شدت نواخت‌ها است که غیرقابل ثبت است و دیگری زمان (کشش) نغمات است که به وسیله‌ی علامات دولاچنگ، سه‌لاچنگ، سیاه و... نمی‌توان به درستی آنها را تعیین نمود. به همین علت آموزش شفاهی (سینه به سینه) برای حفظ و تداوم آن موفق‌تر است؛ ولی به هر جهت هر نوع آوانگاری و ضبط آن می‌تواند برای پژوهش و کمک آموزشی مؤثر باشد.

۱. "قدما هنگام شب در مجالس موسیقی، ابتدا شور می‌نواختند و سپس آوازها یا دستگاه‌های دیگر را؛ هنگام روز اول ماهور می‌زدند و بعد دستگاه‌های دیگر را." نقل از استاد عبدالله دوامی هنگام آموختن ردیف در منزل ایشان.

در خاتمه از آقای شهاب مینا که زحمت آوانگاری ردیف میرزا عبدالله به روایت نورعلی برومند، توسط اجرای اینجانب که به وسیله ساز سنتور به شیوه‌ی سنتورنوازی حبیب سماعی اجرا شده است را به عهده گرفته‌اند و آن را به خوبی و دقت بسیار آوانگاری کرده‌اند، تشکر می‌نمایم و امیدوارم که اثر فوق بتواند برای حفظ و تداوم موسیقی دستگاهی - ردیف و آموزش آن مؤثر باشد.

همچنین از مؤسسه‌ی فرهنگی- هنری ماهر و مدیر محترم آن جناب آقای سید محمد موسوی که همیشه در ارائه‌ی آثار فرهنگی کوشا هستند سپاس‌گزارم.

مجید کیانی

۱۳۸۳/۱/۲۸

www.ketab.ir